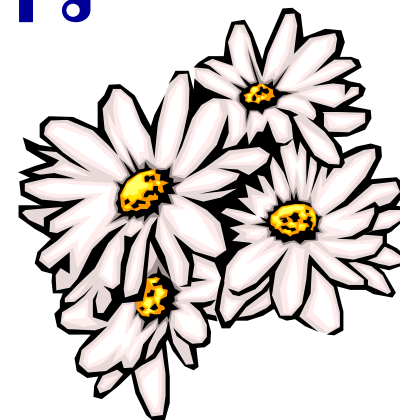

วิชา การศึกษาสงเคราะห์แนวพุทธ

๔๐๖ ๔๑๕

พระครูบรมชาตูกิจจาทร

บทที่ ๑

การศึกษาสงเคราะห์ของพระพุทธศาสนา

การศาสนศึกษาสงเคราะห์

การศาสนศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือแก่ผู้
หรืออุดหนุนจนจึช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา

หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้
กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์
การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะควรแยกออกเป็นลักษณะคือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการ
เพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้
กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้
เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภทคือ

๒.๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และ โรงเรียนสงเคราะห์
เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุ
ในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง
เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒.๒ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด
และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและ
ประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้
วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วย
หลักธรรมของพระศาสนา

๒.๓ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วย
อบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่
ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากร
บุคคลของชาติในวัยเด็ก

๒.๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้
พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี
หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบ
กระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ
จำนวนมาก

จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้
จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์
โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่าเพราะเป็น
การศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชา
สามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรมทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มี โอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้ สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษา พระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็ก ก่อนเกณฑ์

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป
จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัวหรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลาย
รูปแบบได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา
มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

ช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดี
แก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์
การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้ง
กองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการศึกษาที่ดี การช่วยเหลือด้าน
อุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี
เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา
สงเคราะห์ ของคณะสงฆ์และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษา
สงเคราะห์ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีส่วนควบคุม
และส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตาม
สมควร

ถ้าเพิกเฉยเสียย่อมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษา
ประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัด
ตามหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นควรให้การช่วยเหลือ
เกื้อกูลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อ
พระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวาย
ในการสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งกองทุน
สงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมและอุดมศึกษา
ตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้อง
ของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจ
และบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามสมควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือ ด้านการศึกษา อื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่น ผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ ด้วยทุนและปัจจัยต่างๆ

สังคหผละ กำลังแห่งการสังเคราะห์

สังคหผละ แปลว่า กำลังแห่งการสังเคราะห์หรือมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับบริหารผู้ทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยคนอื่น ๆ ถ้านักบริหารบกร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ก็จะไม่มีคนมาช่วยงานเมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่า
"สังคหัตถุ" หมายถึงวิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่ารถม้าแล่น
ไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้า
ด้วยกันนั่นเอง คนในสังคมก็ฉันนั้นคือรวมกันเป็นกลุ่มหรือ
องค์กรได้ก็เพราะลิ่มสลัก ทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคน
ทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนั้น คือ **สังคหัตถุ**

นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาไว้
ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ ๔ ประการ ๑๐ คือ

- ๑) ทาน หมายถึงการให้(โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจ
รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา
การให้ทานจะช่วยให้ผูกใจคนอื่นไว้ได้ดังพุทธพจน์ว่า
"ททํ คนุถุติ มิตฺตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้"
การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน
ดังบาลีว่า **"มณาปทายี ลภเต มณาปํ ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจ
ย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ"**

นักบริหารอาจให้ทานได้ 3 วิธี คือ

ก. อามิสทาน หมายถึงการให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจนี้สำคัญมากในยามที่เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า "เพื่อนแท้คือเพื่อนที่ช่วยในยามตกยาก" การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนก็จัดเข้าในอามิสทาน

ข. วิทยาทานหรือธรรมทาน หมายถึงการให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

ค. อภัยทาน หมายถึงการให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้เห็นต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูงนั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมาและมีคนสนองงานเพิ่ม ขึ้นอีกคนหนึ่ง มีภายิตจีนว่า "มีมิตร ๕๐๐คน นับว่ายังน้อยเกินไป มีศัตรู ๑ คนนับว่ามากเกินไป" อับราฮัม ลินคอล์นกล่าวว่า "วิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุดคือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร" เราจะทำอย่างนั้นได้ ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย

๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อนเช่นเชือกหรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อ่อนหวานมานมิตรล้น เหลือหลาย

หยาบบ่มีเกลอกราย เกลื่อนไกล

คุดพวงศศิฉาย ดาวดาษ ประดับนา

สุริยส่องคาราไร เมื่อร้อนแรงแสง

๓ **อัตถจริยา** หมายถึงการทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างหนึ่งดูดาบยื่นไว้บนควายให้ลูกท่านเล่น" นักบริหารทำอัตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริหารช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้หรือเป็นปรานีในงานพิธีของผู้ไต่บั๊งคับบัญชา

อาศัยเรือนท่านให้ วิจารณ์

เห็นท่านทำการงาน ช่วยพร้อม

แม้มีกิจ โดยสาร นาเวศ

พายค่อยช่วยคำจ้วง จรดให้จนถึง

๔ สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า "มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมเสพ" นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตน ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มีสมานัตตตาก็คือคนที่เป็น "เพื่อนตาย" ในโคลงบทนี้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายแทนซี	วาอาตย์
หายาก ฝากผีไว้	ยากแท้จักหา

เมื่อนักบริหารมีสังคหวัตถุทั้ง ๔ ประการ คือ โอบอ้อม
อารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชนและวางตนพอดี เขามี
มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีสามารถผูกใจคนไว้ได้ แต่สังคหวัตถุ
เหล่านี้เป็นเรื่องพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกมา เพื่อให้
แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นมาโดยไม่ต้องฝืนใจ นักบริหาร
ต้องมี พรหมวิหารธรรม คือธรรมสำหรับผู้ใหญ่
๔ ประการ^{๑๑} คือ

๑. เมตตา ได้แก่ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดขึ้นได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเอง นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เพื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีของเขา ดังนั้น เมตตาหรือความรักจึงเกิดจากการมองแง่ดีของคนอื่น ท่าน พุทธทาสภิกขุ ประพันธ์ไว้ว่า

เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา
จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่
เป็นประโยชน์โลกบ้างยังนำคุณ
ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้ของเขาเลย
การจะหาคนดีโดยส่วนเดียว
อย่ามัวเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย
เหมือนมองหาหนวดเต่าตายเปล่าเอ๋ย
ฝึกให้เคยมองแต่ดีมีคุณจริง

๒ กรุณา คือความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสาร ห่วงใจ และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น

กรุณาต่างจากเมตตาตรงที่ว่า กรุณาเกิดขึ้นเมื่อมอง จุดด้อย ของคนอื่น ส่วนเมตตาเกิดขึ้นเมื่อมอง จุดดี ของเขา เช่น เราเห็นเด็กน้อยหน้าตาน่ารักเดินมา เรามีจิตเมตตาเขาเมื่อเด็กนั้นหกล้มปากแตกเรามีจิตกรุณาเขา

๓ มุทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น โดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบบรัศมี เขาไม่กีดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มุทิตาจะทำลายความริษยาในใจนักบริหาร ถ้านักบริหารมีจิตริษยาลูกน้องเสียแล้ว ลูกต้องจะรับความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้ดังคำกลอนที่ว่า

อันเพื่อนดีมีหนึ่งถึงจะน้อย
ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา
แม้เกลือหยิบหนึ่งน้อยด้อยราคา
ยังดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล

๔ อุเบกขา คือความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียง
เข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั่น คือ มีความยุติธรรมในการให้
รางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญก็คือผู้บริหารต้องรู้เท่าทัน
คนร่วมงานทุกคน นักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์
อาจจะวางเฉยได้เหมือนกัน แต่การวางเฉยเช่นนั้นเรียกว่า
"อัญญาอุเบกขา" คือ วางเฉยเพราะ โง่ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี

นักบริหารต้องวางเฉยด้วยปัญญาคือ มีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันกัน
เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง นักบริหารก็มองดู
พวกเขาเฉย ๆ ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคน
อย่างถ้วนหน้าถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้น นักบริหารต้องลงไป
ห้ามทัพทันทีและจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม
นักบริหารต้องไม่นั่งดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว

.....

พุทธวิธีในการบริหาร

โดย นายภูมิภักดิ์ จารุชนนนท์

บทนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติยอดเยี่ยมหลายประการ เช่นที่มีในพระไตรปิฎกกถ่าวไว้ ๘ ประการ ที่เรียกว่า พุทธคุณ ๘ เช่น อรหํ สมมาสมพุทฺโธ พระองค์เป็นพระอรหันต์เป็นผู้ตรัสรู้เอง โดยชอบ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีพระคุณสมบัติอื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะพุทธวิธี
ในการบริหารและการปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติ
ของนักบริหารและนักปกครองชั้นยอดของพระองค์ เพราะ
พระคุณสมบัติในด้านนี้ของพระองค์นั่นเอง จึงทำให้พระองค์
สามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วและเป็นปึกแผ่น
คงสืบทอดมาถึงเราทั้งหลายถึงทุกวันนี้

ความหมายของคำว่า บริหาร

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำแสดงความหมายถึง ลักษณะของการปกครองว่าเป็น การนำสังคมหรือหมู่คณะ

ให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน “ปริหร” อาจบ่งถึงความหมายที่ว่า การแบ่งงาน การกระจายอำนาจ

หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้

ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า “ปริหร” กับกลุ่มสังคม เช่น

“อหํ ภิกขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามิ” เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

กิติ ตย์คานนท์ กล่าวว่า

“การบริหาร คืองานของผู้นำหรือของผู้บริหารที่กระทำเพื่อให้
กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
อย่างมีประสิทธิภาพ”หน้าที่ของนักบริหารปรากฏอยู่ในคำจำกัดความ
ที่พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า

“การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยคนอื่น”
จากการให้ความหมายของคำว่า บริหารจะเห็นได้ว่า การบริหาร
(Administration) เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคำว่า
การจัดการ

(Management) นอกจากสองศัพท์นี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีกมากที่นำมาใช้ผสมปนเปกันไป เช่น การบริหารรัฐกิจ สาธารณบริหาร หรือ รัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ กล่าวโดยสรุป การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะการบริหารสามารถเรียนรู้และฝึกฝนเพิ่มเติมได้ แต่ในขณะเดียวกันการบริหารงานก็ต้องใช้ความรู้ อันเป็นระบบที่เชื่อถือได้ร่วมกับการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้งานบรรลุผล โดยได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจจากผู้ร่วมงาน

หลักการบริหารที่เราทั้งหลายมักจะนำมาใช้ในการบริหารงานนั้น
มักจะนำแนวคิดหรือทฤษฎีของต่างประเทศมาใช้เป็นส่วนใหญ่
ดังที่กูลิคและเออร์วิค (Gulick and Urwick)

จาก Management Theory and Practice ของเดล (Dale)

ได้กล่าวถึงการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหารควรใช้กระบวนการบริหารงาน(Process of Management)

๗ ประการ(POSDCRB) คือ

การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดลำดับกิจกรรมที่จะต้อง
กระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการขององค์กร หรือ
หน่วยงาน หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงความยุ่งยากหรืออุปสรรค
ที่พึงจะมี

หรือการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่
วางไว้การกำหนดให้มีแผนงานเป็นการแสดงให้เห็นถึง
ความสามารถในการใช้ปัญญาของมนุษย์และใช้ความเพียรพยายาม
ที่จะนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์การ
วางแผนที่ดียอมทำให้ประสบผลสำเร็จถึงครั้งหนึ่งแล้วดั่งคำภีร์
ยุทธศาสตร์ของซุนวูที่ว่า “รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง”

เป็นการกล่าวให้เห็นถึงความสำคัญในการวางแผนที่ดีของแม่
ทัพหรือผู้บริหาร ย่อมทำให้ระบบชะงักงัน อย่างไรก็ตาม การ
วางแผนงานที่ดีต้องอาศัยข้อเท็จจริง สถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ทั้งอดีต
และปัจจุบันนำมาร่วมพิจารณาประกอบการวางแผนด้วย ซึ่ง
การวางแผนเปรียบเสมือนการทำนายอนาคต จึงเป็นไปตาม
หลักจักษุมาของพระพุทธองค์

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายการบังคับบัญชาในองค์การ มีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่อย่างไร ใครสั่งการใคร ซึ่งเป็นไปตามสายงาน

๓. การจัดอัตรากำลัง (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคคลเข้าทำงานในองค์การตามตำแหน่งหน้าที่ที่กำหนดไว้ โดยใช้หลักการใช้คนให้เหมาะกับงาน (Put the right man on the right job) เพื่อให้ทุกคนทำงานตามความสามารถและเกิดประโยชน์ต่อองค์การ ซึ่งคล้ายคลึงกับสัพปุริสธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า คนมีหลายประเภทมีจิตแตกต่างกัน ต้องใช้คนให้เหมาะกับจิตของแต่ละคน (จิตก็คือนิสัย)

๔. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การกำกับ สั่งการและมอบหมายงานให้แต่ละฝ่ายหรือแต่ละงานนำไปปฏิบัติตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

๕. การประสานงาน (Coordinating) เป็นการติดตามฝ่ายหรืองานต่าง ๆ ว่าได้ดำเนินการถึงไหนมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใดเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ร่วมงานละทิ้งงานหรือทุจริตต่อหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามหลักการบริหารนิทรรศน์โดยผู้บริหารต้องหมั่นประชุมผู้ร่วมงาน

๖. การรายงาน (Reporting) เป็นการรายงานผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งเป็นการควบคุมการทำงานอย่างมีหลักฐาน (การรายงาน) เพื่อการปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการบริหารนิยธรรม เช่นกัน

๗. การงบประมาณ (Budgeting) เป็นการจัดทำรายงานการใช้จ่ายเงิน ในการดำเนินงานต่าง ๆ และรายงานเงินที่คงเหลือ เพื่อการวางแผนทางการเงิน (Fiscal Planning) และการควบคุมการใช้จ่ายเงิน ซึ่งเป็นไปตามหลักจรรยาบรรณและหลักวิธวิธี

คุณลักษณะของนักบริหาร

นักบริหารจะทำหน้าที่ทั้ง ๗ ประการดังกล่าวได้สำเร็จ นักบริหารจะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้

๑. จกขุมา หมายถึง ต้องมีปัญญามองการณ์ไกล ต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถในการวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill

๒. วิชฺฐโร หมายถึง ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการธุระต่าง ๆ หรือกิจการทั้งปวงได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ข้อนี้ตรงกับคำว่า

Technical Skill

๓. นิสุสยสมฺปนฺโน หมายถึง เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ซึ่งเป็นทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ข้อนี้ตรงกับ

คำว่า Human Relation Skill

คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของนักบริหารถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงต้องรับผิดชอบในการวางแผนแลควบคุมคนเป็นจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ (จกฺขุมา) และข้อที่ ๓ (นิสฺสยสมฺปนฺโน) สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ (วิธฺุโร) มีความสำคัญน้อยลงมา เพราะผู้บริหารระดับสูงสามารถมอบหมายงานด้านเทคนิค หรือวิชาการให้ผู้ร่วมงานไปดำเนินการแทนได้ตามความสามารถและความเหมาะสมของผู้นั้นสำหรับผู้บริหาร

ระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง ๓ ข้อ (จกฺขุมา วิธฺฐโรและนิสฺสยสมฺปนฺโน)
มีความสำคัญเท่า ๆ กัน กล่าวคือ ผู้บริหารระดับกลางจะต้องมีความ
ชำนาญเฉพาะด้าน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน ใน
ขณะเดียวกันก็ต้องมีปัญญาที่จะมองการณ์ไกลหรือการวางแผนงานใน
อนาคตและวางแผนตัวเอง

เพื่อที่จะเป็นผู้บริหารระดับสูงต่อไปสำหรับผู้บริหารระดับต้น จะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะข้อ ๒ (วิฐุโร) และข้อ ๓ (นิสฺสยสมฺปนฺโน) เพราะต้องลงมือปฏิบัติงานร่วมกับผู้ร่วมงานหรือทีมงานอย่างใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารระดับต้นจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะข้อ ๑ (จกฺขุมา) ไปด้วย ก็คือ การพัฒนาปัญญาเพื่อเตรียมพร้อมเลื่อนขั้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารระดับกลางต่อไปจากคุณลักษณะและทักษะของผู้บริหารระดับต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึงนั้น

หลักธรรมสำหรับการบริหาร

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหาร หรือนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากที่จะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปลง
ได้ ๓ ประการ คือ

๑. การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถ
บริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี

๒. บริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนา
ไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

๓. บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเอง คนได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัว เพื่อเป็นผู้บริหารควรจะพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ พัฒนาดน พัฒนาคน และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง ๓ ด้านนั้น จะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม ทำอย่างไรจะพัฒนาได้ทั้ง ๓ ด้าน พระพิพิชฌธรรมสุนทร วัดสุทัศน์เทพวรารามได้นำเสนอหลักธรรมในการบริหาร ซึ่งจะทำให้การบริหารตน บริหารคนและบริหารงาน บรรลุความสำเร็จ สมความประสงค์ไว้ ๑๑ ประการ คือ

๑. ส่งเสริมความรู้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนบริษัท
ของพระองค์ให้ทุกคนมีความรู้ การสอนคนนั้นต้องจัดทำเป็นบัว ๔ เหล่า
คือให้ความรู้ตามลักษณะภูมิปัญญา ดังนี้

๑.๑ บัวพื้หน้า (อุคฆติตัญญู) เป็นคนมีปัญญาเพียงยกหัวข้อธรรมะ
ขึ้นแสดงก็บรรลุแล้ว หรือเพียงแต่ยกหัวข้อเรื่องก็เข้าใจแล้วไม่ต้อง
อธิบายมาก

๑.๒ บัวปรึมน้ำ (วิปจิตัญญู) เมื่ออธิบายความหัวข้อนั้นก็บรรลุแล้ว

๑.๓ บัวใต้น้ำ (เนยยะ) ต้องอธิบายเนื้อหาให้ละเอียดก็เข้าใจ สามารถ
แนะนำให้เป็นคนดีได้

๑.๔ บัวใต้น้ำ (ปทปรมะ) อธิบายอย่างไรก็ไม่เข้าใจก็ต้องปล่อยเขาไป
ให้เลิกสั่งสอนผู้บริหารคนใดที่พัฒนาแต่ความรู้ของตนเอง โดยไม่พัฒนา
ความรู้ของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อยู่ในความปกครอง

ยอมไปไม่รอด เหมือนมีแต่สมอง แต่อวัยวะทุกส่วนเป็นอัมพฤกษ์
อัมพาต การทำงานยอมสำเร็จได้ยาก๒. อยู่อย่างเสียสละ ผู้บริหารต้อง
รู้สึกเสียสละให้กับลูกน้อง เช่นต้องมีสังคหวัตถุ ๔ คือ

ทาน ปิยวาจา อัจฉริยา และสมานัตตตา

๒.๑ ทาน โดยการเอื้อเฟื้อเพื่อเจือจานแก่ลูกน้องด้วยวัตถุมากน้อยตามแต่สถานการณ์

๒.๒ ปิยวาจา โดยการพูดจากับลูกน้องให้ถูกใจ ผูกจิตผูกใจรักรังคังใจ ไว้ถูกสถานการณ์และถูกกับอารมณ์ของคน (ปิยวาจาไม่จำเป็นต้องพูดครบพูดขาดเสมอไป มึงถูกก็ได้ แต่ต้องตรงกับคนและสถานการณ์ และที่สำคัญต้องมีเจตนาที่ดี)

๒.๓ อุตจริยา โดยการลงไปบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกับผู้น้อยโดยไม่
เกียจจน เช่น ปรุงานงานศพ งานสวด งานบวช งานแต่งงานไป
เยี่ยมยามป่วย ตามข่าว ให้ชื่อ สกุลของเราไปร่วมในงานของลูกน้อง

๒.๔ สมานัตตตา โดยการวางตนสม่ำเสมอการเสียสละกำลังกาย
กำลังใจ กำลังความรู้ กำลังความคิด และกำลังทรัพย์เรียกว่าร่วมด้วย
ช่วยกันในฐานะผู้บริหารและผู้ร่วมงานควรมีการเสียสละทั้งสอง
ฝ่ายจึงจะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด

๓. กระจายตำแหน่งงาน อำนาจของงานนั้นไม่ใช่อยู่ที่รวมอำนาจ
ผู้บริหารหลายคนประสบความสำเร็จ เพราะไม่ยอมแบ่งอำนาจลงไป
การกระจายอำนาจภารกิจ เป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารนโยบายแบบ
TQC ก็เน้นการกระจายนโยบาย (Policy Deployment) โดยการกระจาย
งาน กระจายอำนาจ และกระจายภารกิจ การไม่กระจายงานทำให้งาน
ไม่ทัน เพราะมีงานมาก ต้องใช้หลาย ๆ คนช่วยกันและทำงานเป็นทีม

ลองมาพิจารณาต้นไม้ ต้นไม้ มีลำต้น มีราก มีกิ่งก้านสาขา และมี
หน้าที่ต่างกัน และสร้างความสมดุลด้วย มิเช่นนั้นต้นไม้จะเอียงจะล้มใน
ที่สุดสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงกระจายตำแหน่งงานมี
๘๐ พระอรหันต์เอก เรียกว่า เอตทัคคะ หรือ อสีติมหาสาวก ที่มีความ
เป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เช่น พระโมคคัลลานะ ทรงยกย่องว่ามีฤทธิ์
เสมอด้วยพระองค์พระสารีบุตร ทรงยกย่องว่ามีปัญญาเสมอด้วย
พระองค์ จำไว้เสมอว่า “งานกระจุก ผู้บริหารตาย งานกระจาย
ผู้บริหารรอด”

๔. ประสานสามัคคี งานทุกอย่างทุกชนิดมีปัญหาด้านการทะเลาะเบาะแว้ง แก่งแย่งชิงดี และมีความเข้าใจ คลาดเคลื่อนผู้บริหารที่ดีต้องประสานสามัคคีให้ได้ การประสานสามัคคีนั้นผู้บริหารที่ใหญ่ที่สุดต้องประชุมโตะกลม ต้องมีใจกล้า เผชิญหน้ากล้าเรียกประชุมก่อนการประชุมต้องหาข้อมูลจากแต่ละคนก่อน เพื่อหาเหตุที่ถูกต้องไม่ฟังความข้างเดียว แล้วนำมาตัดสิน ไม่ควรไล่โทษกัน หรือไล่บี้กัน จะสร้างความขัดแย้งบางท่านอาจเคยอ่านหนังสือ “การบริหารความขัดแย้ง” ก็พอจะเข้าใจปัญหาได้ดี

การบริหารแบบไทย ๆ ที่ผิดพลาดคือ จับผิดและลงโทษทำให้ขาด
การประสานสามัคคี ไม่ค่อยปรับความเข้าใจซึ่งกันและกันแต่ชอบ
ปรับทุกข์กัน ปรับโทษกัน การบริหารอย่างมีแต่ล้มเหลวในที่สุด
เพราะจะเกิดอาการ “คนแตกความสามัคคี” เพราะฉะนั้นควรระวัง
ไว้ว่าความพร้อมเพียงของหมู่คณะในหน่วยงานนั้น ๆ ให้สำเร็จ
ประโยชน์ได้ดังใจปรารถนา

๕. ไม่เอาดีแต่เพียงตัว คือ ไม่เอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่ผู้อื่นเหยียบย่ำผู้อื่น แล้วเอาความดีมาใส่ตัวคนเดียว ย่อมเป็นไปได้ การบริหารที่ประสบความสำเร็จนั้นจะเกิดจากทีมงาน ดังนั้นการบริหารงานจะต้องช่วยกันต้องมีการยกย่องให้กำลังใจ มีการมอบของขวัญรางวัลให้เกียรติกัน ยกย่องเชิดชูแม้ผู้บริหารไม่มีอะไรจะให้ก็หัดพูดคำว่า “ขอบคุณ” ให้มันติดปากลูกน้องก็จะดีใจ ผู้บริหารยกย่องลูกน้อง ลูกน้องก็มีส่วนเกื้อกูลผู้บริหาร ศรัทธาผู้บริหาร ทำให้ผู้บริหารดูดีขึ้นไม่ได้ตกต่ำแต่อย่างใด ในการกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” กับลูกน้อง

๖. ไม่เมาเรื่องเงิน “เขาให้เงินก็อย่า งง อย่าไปหลงจนสุดขีด เงินก็เหมือนพวงมาลัย อาจจะกลายเป็นพวงหรีด” เราจะต้องพิจารณาว่าเงินเป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดปัจจัย ๔ คือ ข้าว ผ้า ยา บ้าน เงินเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสะดวก การบริหารงานถ้าผู้บริหารเห็นแก่เงินก็จะใช้พนักงานอย่างทาส เอาเปรียบลูกน้อง หรือกินใช้จ่ายจนเพลิดเพลิดนเจริญใจ คนระดับล่าง ระดับปฏิบัติการก็อย่า โลกเงินจนถึงกับโกงเงินบริษัท พระพุทธเจ้าเสด็จไปพบอุงใส่เงิน ยังตรัสกับพระอานนท์ว่า นั่นเป็นงูเห่า เป็นอสรพิษที่จะกัดคนเสมอ การจะทำอะไรก็ตามต้องระวังเรื่องเงิน

๗. ไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาคือ นายจ้างของเราเราคือ ลูกน้องของท่าน บางคนชอบแอบอ้างนายไปหากินทางทุจริตหรือไปอ้าง กับคนอื่น เพื่อจะได้อะไรบางอย่าง เลขาบางคนซึ่งใกล้ชิดผู้บังคับบัญชา มักทำตัวใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา พระอานนท์เถระ
ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามากที่สุด พระอานนท์ขอพรจากพระพุทธเจ้า คือ ขออย่าให้รับเข้านิมนต์ ขออย่าส่งไปในที่นิมนต์ ขออย่าให้อะไร กับท่านเป็นพิเศษ เป็นต้นท่านปฏิบัติงาน ไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

๘. ตั้งเมตตาไว้เป็นนิจ ผู้บริหารต้องมีเมตตาต่อผู้ใต้ปกครอง ผู้ใต้ปกครองต้องมีเมตตาต่อผู้บังคับบัญชา คำว่า “เมตตา” นี้ อาจตีความหมายถึง ความรัก ความเคารพ ความนับถือ การบูชา การเทิดทูน จนถึงความจงรักภักดี เทิดทูนเหนือเศียรเกล้า ผู้บริหารควรมีหลัก ๓ ประการในเรื่องความเมตตา คือ มือเอื้อม ปากอ้า และหน้ายิ้ม

มือเอ๋อม คือ เอ๋อมไปตะเปะไปจับผู้ใต้ปกครองเป็นลักษณะอาการทาง
กายที่สร้างความเป็นกันเองเป็นห่วงเป็นใย แต่ต้องระวังอย่าให้เป็น
การกระทำอนาจารต่อลูกน้อง

ปากอ้า คือ เป่า ปลอบ ปลุก เป็นลักษณะทางวาจาในการให้กำลังใจ
ลูกน้องทางวาจา

หน้ายิ้ม คือการให้กำลังใจเป็นเรื่องของใจที่แสดงออกทางใบหน้า
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงปฏิบัติอย่างนี้ต่อพระสงฆ์ต่อพุทธ
บริษัทของพระองค์เช่นเดียวกัน ส่วนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ต้องไป
เยี่ยมเยือนถามข่าว หมอบกราบกราบไหว้ต่อผู้บังคับบัญชาบ้าง เราทุก
คนจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

๕. ใครทำผิดต้องเด็ดขาด ผู้บริหารงานต้องใจเพชรเด็ดขาด
ผู้ใต้บังคับบัญชาจึงจะยอมรับกฎเกณฑ์ ผู้บริหารต้องเดินทางสายกลาง
คือ ใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ใครทำดีต้องให้รางวัล ใครทำชั่วต้องลงโทษ
ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ กํราบคนฺที่ควรํการาบ
ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ยกย่องคนฺที่ควรยกย่อง

๑๐. ไม่ประมาทมัวเมา สิ่งที่ไม่ควรประมาทมีการทำงาน ร่างกายที่
แข็งแรงของเรา ความรู้ของเราที่มีอยู่ในขณะนี้ บริษัทจะยั่งยืน
ตลอดไป ไร้อภัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุ เงินทองที่มีอยู่ในขณะนี้ คู่แข่ง
ทางการค้า ความไม่ประมาทในการบริหารงานนั้นจะต้องแข่งขันกับ
เวลา แข่งขันกับบุคคลและแข่งขันกับพื้นฐานของการพัฒนาและ
สามัคคี

๑๑. ประเมินตัวทุกเวลา คือ การรู้จักประเมินตน ประเมินการและ
ประเมินสถานการณ์นั่นเอง การประเมินในธุรกิจ เช่น บริษัทเรามีคน
ครบหรือไม่ แต่ละคนมีความรู้ครบไหม เงินทุนครบไหม คู่แข่งเป็น
อย่างไรเป็นต้น และที่สำคัญผู้บริหารต้องประเมินเหตุการณ์

ประมาณสถานการณ์ด้วย ดังนั้น จำเป็นต้องมีการประชุมกัน “เอา
ความคิดมารวมกัน” ดูตัวเอง บริษัทที่เราทำธุรกิจอยู่ หน้าที่การงานที่
ทำอยู่ ต้องประชุมวิเคราะห์สถานการณ์เสมอ ๆ เมื่อวิเคราะห์แล้วฟัง
เหตุฟังผลหาเหตุรากเหง้า แล้วตัดสินใจแก้ไขปัญหาและหาทาง
ปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป พุทธวิธีในการบริหารที่กล่าวมานั้น
เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร
ตน บริหารคน และบริหารงาน แต่ก็ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ทำท้ายต่อนัก
บริหาร และผู้ที่เตรียมตัวจะเป็นนักบริหาร

ดังนั้น ถ้าท่านคิดว่าทฤษฎีที่นำเสนอมาทั้งหมด จะทำให้การบริหารนั้น
ประสบความสำเร็จแล้วไซ้ร้ ท่านจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยเพราะ
หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้ดีแล้วนั้น รอกการพิสูจน์จาก
ท่านทั้งหลาย เมื่อใดที่ท่านลงมือปฏิบัติได้แล้ว เมื่อนั้น ท่านจะเป็น
ผู้บริหารที่ดีที่สุด เพราะจะได้หัวใจของผู้ตาม เพราะผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจ
ย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงานและสามารถจัดการให้งานในหน้าที่
สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

.....

พุทธวิธีในการสอน

(ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี)

ข้อสรุปพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่ควรสังเกต

๑. ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๒. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง
ไม่หวังผลตอบแทน

๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

๕. ทรงมีบุคลิกภาพ โน้มน้ำวจิตใจให้เข้าใกล้ชีวิตนิทสนม
และพึงพอใจได้ความสุข

๖. ทรงมีหลักการสอน และวิธีสอนยอดเยี่ยม

หลักทั่วไปในการสอน

- เกี่ยวกับเนื้อหา หรือเรื่องที่สอน

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว
ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ
๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น
และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า
สอนเป็นอนุบุพพิกถา..

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียน
ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง
๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว
ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน
๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก
๗. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

อย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก 6 ประการคือ

๑. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก
ที่สนใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๒. คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก
ที่สนใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๓. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่สนใจ
ของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

๔. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจ
ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๕. คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจ
ของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๖. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจ
ของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้
คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อุตถวาที ธรรมวาที วินัยวาที

เกี่ยวกับตัวผู้ศึกษา

๑. รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี
๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุขงาม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณที่บาดี เรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วย

๔. สอน โดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิด
ความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำและได้ผลจริง เช่น ทรงสอน
พระจูปั่นถกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ...

๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาท
ร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี
หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพ
ในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตน
ได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้
เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ

๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ

ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ค่อยๆ ที่มีปัญหา

๘. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง เริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่

๕. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

๑๐. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

๑๑. สอน โดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็น
สิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงาสั่งสอนนั้น ไม่ใช่
สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียน โง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำๆ

๑๒. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ
สละสลวย เข้าใจง่าย

ขอนำพุทธพจน์แห่งหนึ่ง ที่ตรัสสอนภิกษุผู้แสดงธรรมเรียกกันว่า
องค์แห่งพระธรรมกถึก มาแสดงไว้ดังนี้

"อานันท การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย
ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ

๑. เราจ๊กกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
๒. เราจ๊กกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
๓. เราจ๊กแสดงด้วยอาศัยเมตตา
๔. เราจ๊กไม่แสดงด้วยเห็นแก่อามิส
๕. เราจ๊กแสดงไปโดยไม่กระทบตน และผู้อื่น "

ลีลาการสอน

คุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน 4 อย่างดังนี้

๑. อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา (สันทัสสนา)

๒. ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับ
และนำไปปฏิบัติ (สมาทปนา)

๓. เร้าใจให้แก่วอกกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน
มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
(สมุตตเตชนา)

๔. ซโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วย
ความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากกาปฏิบัติ
(สัมปหังสนา)

อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ
ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

วิธีสอนแบบต่างๆ

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกต
หรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑. สนทนา (แบบสาक्षा)

๒. แบบบรรยาย

๓. แบบตอบปัญหา ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะ
วิธีตอบเป็น 4 อย่างคือ

ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว ... (เอกังสพยากรณีปัญหา)

2) ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ ... (ปฏิบัติจฉายากรณีปัญหา)

3) ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ ... (วิภัชชพยากรณีปัญหา)

4) ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย (ฐปณียปัญหา) ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง

ไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดถือ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า

ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีกฤษฎีกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก

กลวิธี และอุบายประกอบการสอน

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบ คำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น...

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก
ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้
ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรม
ด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า...
การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้
มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะ เหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมากอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัสดุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทาง
จริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน
เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้น
เป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ
พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติ
เป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี...

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน...แม้ในการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น

และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่า
อย่างไรหนูก อย่างไม่หนคิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม
พราหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชายัญ ฯลฯ ซึ่งคำในลัทธิศาสนาเดิม
ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไป
เป็นอย่างใหม่

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญ
ในการเผยแผ่ศาสนาในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะ
แรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรง
ดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง
ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในที่ใดที่หนึ่ง
ควรไปโปรดใครก่อน

๗. การรู้จักจังหวะ และ โอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และ โอกาสให้เป็นประโยชน์

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตายึด ตัดค้นหา ฆานะ ทิฏฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการ เรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะ ทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้

๕. การลงโทษ และให้รางวัล การใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่การฝึกคน
ของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ ก็แสดงไป
ตามเนื้อหาธรรมไม่กระทบกระทั่งใคร...

การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย
ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษ
ควรมีหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร

แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อำนาจโทษเลย ย่อมเชื่อว่าเป็น
ผู้มีความสามารถในการสอนมากที่สุด

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้ง
ต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญห
เฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก
วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะ
คราวไป

นิเทศอาทิตตปริยายสูตร

ในการพิจารณาพระสูตรนี้ เพื่อทำความเข้าใจให้เป็นประโยชน์
ในการสอน ความในพระสูตรนี้อาจสรุปได้เป็น 4 ตอนดังนี้

๑. สภาพที่เป็นปัญหา สิ่งที่พระองค์ตรัสว่าลูกเป็นไฟนั้นมีดังต่อไปนี้
- จักขุ รูป จักขุวิญญาณ จักขุสัมผัส จักขุสัมผัสสชาเวทนา
 - โสตะ (หู) เสียง โสตวิญญาณ โสตสัมผัส โสตสัมผัสสชา เวทนา
 - ฆานะ (จมูก) กลิ่น ฆานวิญญาณ ฆานสัมผัส ฆานสัมผัสสชาเวทนา
 - ชิวหา (ลิ้น) รส ชิวหา วิญญาณ ชิวหาสัมผัส ชิวหาสัมผัสสชเวทนา
 - กาย โผฏฐัพพะ กายวิญญาณ กายสัมผัส กายสัมผัสสชาเวทนา
 - มนะ (ใจ) ธรรมะ (ความคิดคำนึงต่างๆ) มโนวิญญาณ มโนสัมผัส
มโนสัมผัสสชาเวทนา

๒. สาเหตุ เมื่อ กำหนดตัวปัญหาได้ และเข้าใจสภาพของปัญหาแล้ว
ก็ค้นหาสาเหตุให้เกิดขึ้น

หรือตัวไฟที่เผาผลาญนั้นต่อไปได้ความว่า สิ่งทีกล่าวนั้น ลูกใหม่
ด้วยกิเลส 3 อย่าง

- ราคะ ความอยากได้ ความใคร่ ความติดใจ ความกำหนัดยินดี

- โทสะ ความโกรธ ความขัดใจ ความเดือดแค้นชิงชังไม่พอใจ
ต่างๆ

- โมหะ ความหลง ความไม่รู้ ไม่เข้าใจสภาพของสิ่งทั้งหลายตาม
ความเป็นจริง

๓. ข้อปฏิบัติเพื่อแก้ไข พระพุทธองค์ตรัสต่อไปอีกว่า อริยสาวกผู้ได้
เรียนรู้แล้ว เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายในอายตนะภายใน ภายนอก
ตลอดถึงเวทนาทั้งหมดเหล่านั้นเมื่อหน่ายก็ย่อมไม่ยึดติด

๔. ผล เมื่อไม่ยึดติด ก็หลุดพ้น เมื่อหลุดพ้น ก็เกิดญาณหยั่งรู้ ว่าหลุดพ้น
แล้ว เป็นอันสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำสิ่งที่จะต้องทำเสร็จสิ้นแล้ว
สิ่งที่จะต้องทำเพื่อเป็นอย่างนี้ ไม่มีเหลืออีกเลย

พระธรรมเทศนา อาทิตตปริยายสูตร ที่ทรงแสดงแก่ชฎิล
มีข้อควรสังเกตในแง่การสอน ที่เป็นข้อสำคัญ 2 อย่างคือ

๑. ทรงสอนให้ตรงกับความถนัด และความสนใจของชฎิล
พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะทรงแสดงที่ใด และแก่ใคร
ย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
ในสถานะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วให้มีทัศนคติ และ
ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน
และบุคคลอื่น...

๒. ทรงสอนให้ตรงกับระดับสติปัญญา และระดับชีวิตของชฎิล
ข้อสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงในการทรงสอน
คือ ความยิ่ง และหย่อนแห่งอินทรีย์ของผู้ฟัง ทรงพิจารณาว่าผู้ฟังมี
สติปัญญาอยู่ในระดับใด ได้รับการศึกษาอบรมมาในทางใดมากน้อย
เพียงไหนดำรงชีวิตอยู่อย่างไร จะต้องแสดงเรื่องอะไรเขาจึงจะรู้เข้าใจ
สามารถนำไปใช้เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตของเขาได้

ดวงเดือน จันทร์เจริญ ได้กล่าวโดยสรุปถึงวิธีการสอนตามแนว
พุทธศาสตร์ว่า “เมื่อก้าวโดยรวมแล้ว เป็นวิธีการสอนตามหลัก
ของพระพุทธองค์ ที่ได้ทรงสอนโดยพยายามถ่ายทอด จากสิ่งที่เป็น
นามธรรมให้เป็นรูปธรรม และผลจากการสอนการอบรมก็คือ ได้
ความรู้จริง รู้แจ้ง จนสามารถช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข
และมีอิสรภาพ ทำให้สามารถพัฒนาตนเองไปในวิถีทางที่
ถูกต้อง และสามารถกำหนดบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม
ด้วย”

.....

(พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษา)
พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์

ท่านพุทธทาส ได้กล่าวถึงหลักการการศึกษาที่สมบูรณ์ไว้ว่า การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1) มีความฉลาด

2) มีเครื่องมือควบคุมความฉลาดเพื่อให้ใช้ความฉลาดอย่างถูกต้อง มีวิชาชีพและอาชีพ เพียงพอต่อการดำรงชีพ และ

๓. มีมนุษยธรรม คือ ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง พอตัวสอดคล้อง
กับแนวคิดของท่านปัญญาอันทะได้กล่าวถึงการศึกษที่สมบูรณ์
ว่า การศึกษาที่สมบูรณ์เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา เป็นทางให้เกิดหุดา
สว่าง มองการณ์ไกล เป็นปัญญาที่มีเหตุผล มีธรรมะคือสติ เป็น
ต้น คอยเหนี่ยวรั้งความคิดไม่ให้ดำเนินไปผิดทาง

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงการศึกษว่า “การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการ
พัฒนาและเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้น
โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือ
การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็นำไปเป็นเครื่องมือ
ในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็กลายเป็น
เครื่องมือของการพัฒนา”

ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จะนำมาเป็นพื้นฐาน
การจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ เพื่อมุ่งเน้นให้มนุษย์เกิดความฉลาด

หรือเกิดปัญญา แล้วนำเอาปัญญาที่เกิดจากการศึกษามาพัฒนาตนเอง
ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ดังนี้คือ

๑. มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการศึกษา

พระธรรมปิฎก กล่าวว่่ามนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นในข้อที่ว่่า เป็น สัตว์ที่ต้องฝึกต้องศึกษา และฝึกได้ ศึกษาได้ มีหลักการที่ควร สังเกตสำคัญในเรื่องนี้ 2 อย่างคือ

1.1 มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หมายความว่า การดำเนินชีวิตอยู่ได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีได้นั้น แทบไม่มีอะไรเลยที่มนุษย์จะ ได้มาเปล่า ๆ แต่ได้มาด้วยการศึกษาคือเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้นต่างจาก สัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิต ได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนา

1.2 มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ หมายความว่า การที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา
ได้นี้ เป็นความพิเศษของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดั่งาม
ประเสริฐ เมื่อมนุษย์พัฒนาได้สูงสุด จึงถือเป็นผู้ประเสริฐแม้แต่เทวดา
พระพรหมก็กราบไหว้เคารพนับถือ ต่างจากสัตว์อื่นทั่วไป
ที่เกิดมาด้วยสัญชาตญาณอย่างไร ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้น

ในทางพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องก็คือ การทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องที่จะนำเข้าสู่จุดมุ่งหมายคือการมีชีวิตที่ถูกต้องดี เราเรียกกันว่า มรรค คำว่ามรรค คือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามซึ่งนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้ มรรคนี้เป็นของคู่กันกับหลักการอีกอย่างหนึ่งคือ สิกขา ดังนั้นหากต้องการให้มีชีวิตที่ถูกต้องดีงามก็ต้องมีการฝึกฝนหรือฝึกหัด และการฝึกฝนฝึกหัดให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงามเราเรียกว่า สิกขา หรือศึกษา เพราะฉะนั้น การศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม

ในเมื่อการศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาคน ให้ดำเนินไปในวิถีชีวิต
ที่ถูกต้องดีงาม ความหมายจึงตามมาว่า トラバドชีวิตของเรา
ยังไม่สมบูรณ์ ยังมีความบกพร่อง ยังมีปัญหา ยังมีทุกข์
トラバドนั้นเราก็ยังต้องพัฒนาชีวิตกันเรื่อยไป นั่นก็คือ
การศึกษาตลอดชีวิต หรือพัฒนาชีวิตกันตลอดชีวิตนั่นเอง

2. หลักธรรมพื้นฐานของพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์
หลักพุทธธรรมที่จะนำมาเป็นหลักในการประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ

2.1 หลักพุทธธรรมที่เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปัญหา ครอบคลุมทั้งระบบอย่างเป็นกระบวนการ หลักพุทธธรรมนี้จะใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางการศึกษาที่ดำเนินไปในทุกขั้นตอน หลักพุทธธรรมกลุ่มนี้คือ อริยสัจ 4 และปฏิจจสมุปบาท

2.2 หลักพุทธธรรมเชิงปฏิบัติการ เสริมในรายละเอียด เมื่อตรวจสอบพบจุดบกพร่องของกระบวนการศึกษา หรือกระบวนการเรียนการสอนนั้น การนำหลักพุทธธรรมนี้ไปใช้ก็ทำได้สองอย่างคือ ในฐานะทบทวนแผน (Re-planning) ตามความเป็นจริงที่ปรากฏออกมาจากการตรวจสอบด้วยหลักอริยสัจ 4 และปฏิเสธสมุปบาท

ในเรื่องของการศึกษา หรือกระบวนการเรียนการสอน อันถือว่าเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ก็ควรจะดำเนินไปโดยใช้ोरิสัจ 4 และปฏิเสธสมุพบาทมาเป็นหลักการขั้นพื้นฐานที่สำคัญ แล้วนำเอาเรื่องอื่นมาเป็นบริวาร หลักสำคัญที่จะต้องตระหนักไว้เสมอก็คือ การใช้หลักอริสัจและปฏิเสธสมุพบาท มาเป็นหลักในการแก้ปัญหา หรือดำเนินการในเรื่องราวใด ๆ นั้น ต้องตรวจสอบเรื่องนั้น ๆ ทั้งระบบ เพื่อให้พบความจริง ไม่มองเฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง แต่ตรวจสอบเพื่อค้นหาความจริงแล้วแก้ปัญหาตามเหตุปัจจัยที่ปรากฏ บางเรื่องอาจแก้ทั้งหมด บางเรื่องอาจจะแก้เพียงจุดใดจุดหนึ่งก็เพียงพอ

เมื่อเรานำหลักการพุทธธรรมมาใช้ในด้านการเรียนการสอนเราจะ
มองเฉพาะจุดเล็ก ๆ จุดเดียว ก็จะไม่ครอบคลุมประเด็นในทุก ๆ ด้าน
ต้องทำความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่หลักสูตร อาคารสถานที่ ครูอาจารย์
บรรยากาศ อุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ ขวัญกำลังใจ หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่มี
อยู่ ต้องนำมาพิจารณาให้หมด ตรงจุดไหนที่เห็นว่าดีอยู่แล้วก็รักษา
ไว้ แต่ส่วนที่บกพร่องก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การใช้หลักการนี้มา
พัฒนา ผลออกมาจะมีความเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน และความ
จริงที่ถูกต้องก็คือ ทางสายกลางที่มีความสมดุลในทุกชั้นตอน

คุณธรรมที่จะต้องนำมาเสริมลงในกระบวนการเรียนการสอน
ที่ควรทำความเข้าใจ มีดังนี้

ปัญญา

ปัญญาและกระบวนการอันนำไปสู่การเกิดปัญญา คือความรอบรู้ทั้งตนเอง วิชาการต่าง ๆ สิ่งแวดล้อม สังคม และความ เป็นไปของโลกอย่างชัดเจน นับเป็นจุดหมายปลายทางของ กระบวนการเรียนการสอนทุกวิชา ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่ง ปัญญาออกเป็นสามประเภทคือ สชาติปัญญา ปัญญาติดตัวมา ตั้งแต่เกิด (พันธุกรรม) นิปากปัญญา ความรู้ในด้านอาชีพ และ วิปัสสนาปัญญา เป็นความรู้แจ้ง รู้จริง รู้ถูกต้อง และกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา) เกิด จากการคิด (จินตมยปัญญา) เกิดจากการอบรมตนเอง (ภาวนามย ปัญญา)

อริยมรรค 8

อริยมรรค 8 เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาของทุก ๆ วิชา เพราะหลักการของอริยมรรค อยู่ที่ สัมมา คือ ความถูกต้องชอบธรรม ในวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ ล้วนดำเนินไปในกรอบแห่ง อริยมรรคทั้งสิ้น หากวิถีเหล่านั้นดำเนิน ไปผิดทาง ชีวิตก็ต้องรับผล แห่งความผิดนั้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีทางหลีกเลี่ยง แต่ในทาง ตรงกันข้าม ถ้าได้ใช้วิถีชีวิตให้ถูกต้องในทุกขั้นตอน ผลออกมาเป็น ความไร้ทุกข์ อย่างยุติธรรม ไม่มีใครจะมาเปลี่ยนแปลงผลแห่งความ ถูกต้องเหล่านั้นได้

อริยมรรค เป็นเรื่องของความถูกต้องที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์
ไว้อย่างครบถ้วน คือ

1. สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ความเห็นอันถูกต้อง่องแท้
เป็นความจริงแท้ ไม่ใช่ผลที่เกิดจากการคาดคะเนหรือตั้งสมมติฐาน
ใด ๆ ทั้งสิ้น และความเห็นที่ถูกต้อง จะต้องสามารถค้นหากระบวนการ
แห่งความจริงนั้นอย่างครบวงจรอีกด้วย

2. สัมมาสังกัปปะ คือคำริชอบ คำริถูกต้อง สอดคล้องกับความ
จริงที่ปรากฏนั้นเมื่อความจริงปรากฏเป็นพื้นฐานแล้ว ความคำริที่
สอดคล้องกับความจริง ก็จะคำริได้อย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนกายใจ
ของตนและผู้อื่น

3. สัมมาวาจา คือวาจาชอบ การพูดจาถูกต้อง เมื่อใจประจักษ์ความจริงทุกด้าน วาจาอันทำหน้าที่เป็นสื่อของใจ ก็จะสะท้อนสื่อสารถ่ายทอดออกมาแต่ความจริงที่ประจักษ์แล้วนั้น

4. สัมมากัมมันตะ คือการงานชอบ การงานถูกต้อง ไม่ว่าจะงานทางกายหรือทางใจ หากเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นจริง ย่อมเสริมค่าให้ชีวิตของผู้ทำ และสังคมที่เกี่ยวข้องจะพลอยได้รับผลเป็นสุขไปด้วย

5. **สัมมาอาชีวะ** คือ การประกอบอาชีพชอบ การประกอบอาชีพ
ถูกต้อง เมื่อทราบความจริงของชีวิตว่า การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง
ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มุ่งนำเอาผลที่ได้มาจากการใช้ความรู้
ความสามารถ มาประกอบอาชีพให้ยืนยาว และอำนวยความสะดวก
แก่เพื่อนมนุษย์ ก่อให้เกิดความปิติปราโมทย์ อิ่มทั้งกายและใจ

6. สัมมาวายามะ คือความเพียรชอบ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง เมื่อได้ทราบความจริงว่า การประกอบความเพียรที่ผิดทำให้ชีวิตตกต่ำ นำความหายนะมาสู่ชีวิต เช่น พากเพียรในการประกอบอบายมุข มีแต่นำทุกข์มาสู่ชีวิต ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ก็ยึดเอาความเพียรถูกต้องคือ เพียรเลิก ลด ละ พฤติกรรมที่ขัดขวางความก้าวหน้าทั้งทางกายและทางใจ เมื่อทำได้แล้วก็จะต้องเพียรพยายามระวังมิให้บาปเกิดขึ้นหรือมิให้พฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาต้องหวนกลับมาสู่ชีวิตอีก ขณะเดียวกัน ก็ศึกษาอบรม บ่มเพาะแต่สิ่งที่ดีงาม พร้อมกับพัฒนา และรักษาให้อยู่กับชีวิตจนเกิดความสมบูรณ์ และสมดุล

7. สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ ความระลึกที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระลึก
รู้สึกต่อชีวิตตามความเป็นจริงอย่างเป็นกระบวนการ เข้าใจพฤติกรรม
กิริยาหรือปฏิบัติกริยาของชีวิต เข้าใจผลอันเกิดจากกิริยา และปฏิบัติกริยา
ต่าง ๆ ของชีวิต ทั้งในส่วนกาย ความรู้สึกพฤติกรรมของจิต ตลอดถึง
หลักและกฎเกณฑ์ของชีวิต ที่จะต้องดำเนินไปตามกระบวนการแห่ง
ความเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัยอยู่เนื่องนิตย์

8. สัมมาสมาธิ คือความตั้งใจชอบ ความมั่นคงของจิตที่ถูกต้อง เป็น
ธรรมดาที่จิตของมนุษย์เคลื่อนไหวไปมารับอารมณ์ต่าง ๆ อย่าง
รวดเร็วอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากจิตดับอยู่ในสภาวะปกติ ก็ไม่เกิดความ
เคืองร้อนใด ๆ แต่เมื่อมีกิเลสเข้ามาครอบครองจิตทำให้หวั่นไหว
ผิดปกติ ก็เกิดความทุกข์ ความจริงก็ปรากฏอยู่ว่า แม้องค์ประกอบชีวิต
ส่วนอื่นสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่สามารถทำจิตให้ปกติได้ ความทุกข์ก็คงมีอยู่
อย่างมากมาย เข้ามาสู่ชีวิตไม่ขาดสาย การเจริญภาวนาคือ วิธีการฝึก
จิตให้สงบมั่นคง และเหมาะสม พร้อมทั้งจะ เรียนรู้ และสู้กับอารมณ์ที่
จะมาอย่างไม่หวั่นไหว อันจะเป็นพื้นฐานให้เกิดความรู้แจ้ง (ญาณ)
จนสามารถป้องกันจิตจากการคุกคามจากกิเลสต่าง ๆ แล้วในที่สุดก็จะ
พบกับความหลุดพ้น (วิมุตติ) ปราศจากกิเลสทั้งปวง

ไตรสิกขา คือการศึกษา 3 อย่าง ประกอบด้วยศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา การสรุปรอริยมรรคลงในไตรสิกขาก็จะเป็นภาพของหลักการของการศึกษา ที่ควรจะต้องสอดแทรกเข้าไปในทุกสาขาวิชา กล่าวคือ

1. ศีลสิกขา คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนากาย และวาจา ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะเพราะว่าความถูกต้องทั้งสามอย่างนี้เป็นเรื่องของระเบียบวินัยอันจะควบคุมพฤติกรรมหรือความเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ให้ดำเนินไปในทิศทางปกติ ไม่ขัดขวางพัฒนาการของตนหรือสังคม

2. สมาธิศึกษา คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาจิต ประกอบด้วย
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิเพราะว่าองค์ประกอบของ
อริยมรรคทั้งสามประการนี้เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรม ควบคุมจิต
ให้รู้จักคิดอย่างเป็นระเบียบ เรียกว่า คิดเป็นการที่มนุษย์จะคิดเป็น โดย
ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นมีความมั่นคงพอที่จะ
ต้านทานกระแสยั่วยุที่มาจากทวารทศมิให้หวั่นไหวไปในทางบวก
หรือลบ แต่มั่นคง แน่วแน่ เยือกเย็น นั่นเป็นการสร้างจิตให้มีพลัง เป็น
ฐานในการรองรับสรรพวิชาต่าง ๆ อย่างมั่นคง

3. ปัญญาศึกษา คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เพราะความสามารถที่จะมองเห็นความจริงในเรื่องราวต่าง ๆ แล้วหาทางออกให้กับตนเอง และผู้เกี่ยวข้อง โดยปลอดภัยทั้งในส่วนกายและในส่วนจิตกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีไตรสิกขาเป็นพื้นฐาน คงต้องมีจุดเน้นที่มีระเบียบวินัย (ศีล) จิตใจที่มั่นคงหนักแน่น (สมาธิ) มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริง (ปัญญา) ความจริงจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้ทั้งปวง เพราะสิ่งทั้งปวงล้วนมีความจริงประกอบอยู่อย่างเพียงพอตามธรรมชาติของสิ่งนั้น

พระธรรมปิฎกย่ำว่า “สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ” เป็นแกนนำ เป็นต้น
ทางและเป็นตัวยืนของกระบวนการศึกษาทั้งหมดสัมมาทิฏฐิ คือ
ปัญญาชั้นสูงที่เกิดจาก การสั่งสอนอบรมในด้านจิตใจ จนเห็นสัจจะ
ทั้งปวงว่าอะไรควรข้องแวะ อะไรควรละอย่างชัดเจน การจัดการ
ศึกษาจนได้ปัญญาประเภทสัมมาทิฏฐิ คือการวางรากฐานความ
ถูกต้องให้แก่วิชาการทั้งปวง ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่ตั้งอยู่บนสัมมาทิฏฐิ
ล้วนเป็นความรู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ แต่จะสร้างสรรค์
ประโยชน์ฝ่ายเดียว พื้นฐานสำคัญของการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ
ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นแกนกลาง

พระพุทธองค์ก็ได้ชี้ชัดว่าการเกิดสัมมาทิฏฐิมาจากเหตุสองอย่าง คือ

1. โปรโตโฆสะ คือปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายนอก เช่น การแนะนำ การถ่ายทอด การ โฆษณา คำบอกเล่า ตลอดจนการเลียนแบบจากพ่อ แม่ ครู เพื่อน เป็นต้น

2. โยนิโสมนสิการ คือปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายใน หมายถึง การคิดอย่างแยกกาย หรือความรู้จักคิด คิดอย่างมีระบบ คิดอย่างมีกระบวนการ คิดรอบด้าน หรือคิดตามแนวทางปัญญา คือ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ ตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุป การศึกษามีหน้าที่สร้างสรรค์ทั้งสองด้านไปพร้อมกัน
คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้ถึงความสมบูรณ์และสร้างสรรค์อารย
ธรรมที่ส่งเสริมให้ระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเจริญงอกงามไป
ในวิถีทางที่เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น ๆ

การศึกษาที่แท้คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยกัน
กับการสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืน นักการศึกษาที่ยึดมั่นในหลัก
ของพระพุทธศาสนา ก็พยายามพิจารณาตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ อย่าง
ใกล้ชิด ใช้หลักศาสนานำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา เราก็เริ่มเห็น
ปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาอย่างชัดเจนว่า การศึกษาที่ขาดคุณภาพ
เป็นสาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ จึงได้หันกลับมาพิจารณา
กันว่า การจัดการเรียนการสอนในอนาคตมีความจำเป็นต้องสร้าง
ความสมดุลให้เกิดขึ้น

จึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรจะปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน โดยได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในด้านการเรียนการสอน ด้วยตั้งความหวังร่วมกันว่า การจัดการเรียนการสอนอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เพราะพระพุทธศาสนาเหมาะสมอย่างยิ่งกับสังคมไทย ก็จะก่อให้เกิดคุณภาพแห่งการศึกษา และการพัฒนาสังคมเพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ศีล 5 ก็ควบคุมการ ดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล และเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่สมดุลและการพัฒนาที่สมบูรณ์ เช่นนี้จะ เป็นผลพวงบังให้เกิดสังคมที่ปกติสุขที่ มนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยกันด้วยสันติ บนพื้นฐานแห่งความเมตตาธรรม

อันเป็นแก่นนำแห่งสัมพันธภาพที่ไร้พรมแดนก็เพราะอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำมาซึ่งสุขของสรรพสิ่งทั้งปวง การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาระบบกัลยาณมิตรระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งในปัจจุบันครูกับศิษย์มีความปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ห่างกันมาก ครูทำหน้าที่เพียงบรรยาย (ตีปปทายก) แล้วก็จบออกไป โอกาสที่ครูและศิษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ทางความรู้ก็ไม่มี ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาสมัยก่อนแบบตะวันออก เช่น การเรียนแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียง

เช่น หมอชีวโกมารภัจจ์ ไปเรียนที่เมืองตักสิลา หลักสูตร 14 ปี ต้องเรียนวิชาการแพทย์ 7 ปี อยู่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์อีก 7 ปี ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความประทับใจในจรรยาบรรณต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ รวมทั้งศีลธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาด้วยนี่คือการสอนแบบตะวันออกและเป็นระบบที่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบัน ระบบกัลยาณมิตรได้พังทลายแล้ว เพราะแนวคิดและค่านิยมแบบตะวันตก และการศึกษาสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทโดยเน้นปรัชญาการศึกษาตามรูปแบบทางตะวันตกมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย ทำให้เกิดการทวนกระแสระหว่างปรัชญาการศึกษาตะวันตกและวัฒนธรรมไทย

เพราะเหตุนี้ การศึกษาแก้ไขปัญหของสังคมดังกล่าว ตัวแปรที่สำคัญก็คือการจัดการศึกษาให้ถูกต้องโดยให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของสังคมไทย นั่นคือการจัดการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดของ “การศึกษาเชิงพุทธ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะต้องเน้นระบบกัลยาณมิตร และความสมดุลระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุกับจิตใจควบคู่กันไป โดยบุคคลที่ได้รับการศึกษาด้านนี้ จะได้รับผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาทั้งในแง่คุณสมบัติประจำตัวกล่าวคือ มีปัญญาและกรุณา

ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาในแง่ของทฤษฎีเชิงพุทธสามารถ
ดับความทะยานอยากสิ่งของที่เกินความจำเป็นได้และในแง่ของการ
ดำเนินชีวิต จะสามารถฝึกฝน อบรม ตนเองได้ดีทั้งในด้านร่างกาย
และจิตใจ สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ และจะสามารถบำเพ็ญตนเพื่อ
ประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจนั้นก็คือการบรรลุถึง
ความไม่เห็นแก่ตัวซึ่งจะนำไปสู่ภาพรวมของการพัฒนาทางสังคม
โดยอาศัยแนวคิดการศึกษาเชิงพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา
เพื่อการศึกษาที่สมบูรณ์และเพื่อความสงบสุขของสังคมไทย
ในยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป

จบการนำเสนอ

สวัสดิ์